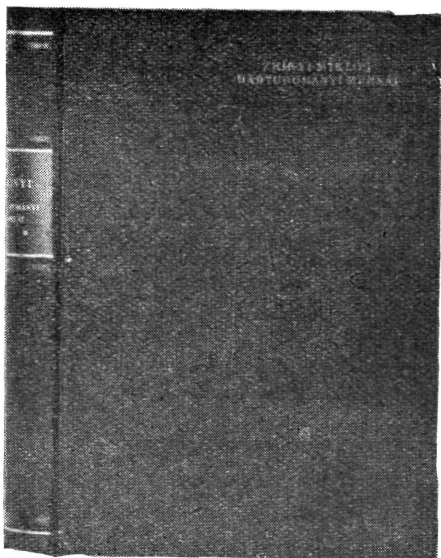

ZRINYI MIKLÓS HADTUDOMÁNYI MUNKÁI

Zrínyi Kiadó, Bp. 1957, 494 l.

„Zrínyi Miklós hadtudományi munkái” annak a tervezett kiadványsorozatnak az első kötete, amellyel a Zrínyi Honvéd Kiadó közkinccsé kívánja tenni a hadtudomány klasszikusainak írásos alkotásait. (1958-ban jelennek meg Lenin katonai tárgyú írásai, s ezt követően Engels, Frunze, Clausewitz, Montecuccoli és mások művei kerülnek kiadásra.) A könyv tartalmazza a 17. század neves magyar katonai teoretikusának mindazon nagyobb prózai munkáit (Tábori kis tracta, Vitéz hadnagy, Mátyás király életéről való elmélkedések, Az török áfium ellen való orvosság), fontosabb leveleit és emlékiratait, melyeknek tanulmányozása nélkülözhetetlen Zrínyi

hadvezéri talentumának, történelmi nagyságának megismerésénél és megértésénél.

Zrínyi szóban forgó műveit tanulmányok, értelmező jegyzetek, a latin szavak és szövegrészek magyar nyelvű fordításai, valamint a kútfők és irodalom ismertetése egészítik ki s foglalják egységes keretbe.

Ki volt Zrínyi Miklós, miért soroljuk őt a hadvezérek sorába, hogyan látta kora hadtudományi problémáit s mivel vívta ki az utókor személye iránt megnyilvánuló elismerését és hálás tiszteletét? — e kérdésekre adnak választ a gyűjtemény tanulmányai.

Zrínyi életművének, a magyar történelemben elfoglalt helyének ábrázolása és értékelése, egészét tekintve, valamennyi tanulmányban helyes és szemléletes, még akkor is, ha a szerzők helyenként talán a kelle-ténél jobban kidomborítják a neves hadvezér és hazafi pozitív vonásait. Érzékelni lehet a tanulmányokból, hogy Zrínyi hús-vér ember, akinek egyénisége és életműve a szakadatlan eszmei és fegyveres harc tüzeiben nemesedett, akinek nemcsak erényei, hanem gyengéi is voltak.

A „Zrínyi Miklós és kora” c. tanulmány szerzője (Benczédi László) bár hangsúlyozza, hogy nehéz „Zrínyi közéleti és alkotói pályafutásán belül egymástól élesen elkülönülő fejlődési szakaszokat megállapítani” (13. o.), leírásából mégis világosan kirajzolódnak a nagy hadvezér életé-
nek sorsfordulói. Részletesen felsorolja és magyarázza azokat az okokat, társadalmi—politikai—katonai összefüggéseket, amelyek arra kényszerít-
ették Zrínyit, hogy szembeforduljon a Habsburgokkal, meghirdesse a
nemzeti összefogás programját, követelje a szabad királyválasztást, s
kifejtse nézeteit az állandó, nemzeti hadsereg szükségességéről.

Benczédi László tanulmánya nagyban hozzásegíti az olvasót ahhoz, hogy megértse Zrínyit. Stílusának választékossága és a gondolatok sor-
rendiségének könnyedsége pedig az olvasást teszi élvezetessé. Azonban
annak okait, hogy Zrínyi útmutatása, programja miért csak halála után
vált töredékében a történelmi megvalósulás részévé, sokkal határozot-
tabban és markánsabban kellene megmutatni. (41. o.) Csupán azért,
mert „az ország politikai és katonai vezetésében mégsem érte el az őt
egyedül megillető, kizárólagos vezető helyet”? (38. o.) Nemcsak, s nem
is főképpen ezért. Zrínyi politikai irányvonalának érvényesüléséhez egy-
részt még elégtelenek voltak azok a szükséges anyagi bázisok (erre egyb-
ként utal a másik tanulmány szerzője, 45., 71—72. o.), másrészt pedig
még nem értek be, csupán a mennyiségi növekedés állapotában léteztek
azok a társadalmi erők, amelyek — a reakció ellenállásától függetlenül,
sőt annak ellenére — a kritikus időpontban gyakorlatilag is a mozgalom
élére emelnek olyan egyéniségeket, mint Zrínyi. Így igaz az a megállapí-
tás, hogy „a mostoha kor elzárta előle az utat, amelyen haladva, nagy
terveit maga megvalósíthatta volna”. (38. o.) Igazságtalanok lennénk
tehát Zrínyivel szemben, ha attól tennénk függővé történelmi nagyságá-
nak elismerését, hogy mit valósított meg meghirdetett programjából, s mit
nem. Nem csorbítják érdemeit még az olyan vitatható következtetései
sem, amelyeket esetleg tévesen vont le az egyes részletkérdések vizsgá-
lata során. Zrínyi már azzal is a történelmi nagyságok sorába emelke-
dett, hogy korának szükségleteit fejezte ki s az őt életető közösség nagy
igazságai feszültek benne. (7—8. o.)

Zrínyi hadtudományi elveinek alapkérdéseivel, a hadseregről s a
háborúról alkotott nézeteinek forrásaival, elméleti munkásságának érté-
kelésével Perjés Géza tanulmánya foglalkozik: „Zrínyi Miklós, a had-
tudományi író”. (A hadtudomány problematikája Machiavellitől Zrínyi
idejéig: az állandó hadsereg, a taktika fejlődése, a kiképzés, a várharc,
az irodalmi hatás kérdése, a metodizmus—antimetodizmus; Zrínyi állás-

foglalása korának hadtudományi kérdéseiben: a „szerencse”, Zrínyi nézetei az állandó hadseregről, a taktika és a kiképzés kérdései, Zrínyi stratégiai nézetei.)

Annak, hogy a szerző miért beszél oldalakon át a „szerencsé”-ről, a véletlenről, a harc végső kimenetelét befolyásoló, de döntően meg nem határozó tényezőről, három oka van. Először: Zrínyi maga is nagyon sok helyen említést tesz róla, mint a harctevékenységnél szerepet játszó, de korában kevésbé tanulmányozott tényezőről. Másodsor: a szerző így is arra akarja felhívni az olvasó figyelmét, hogy éppen a szerencse, a véletlen és a megismerhetőség részarányának keresése serkentette Zrínyit a hadsereg és a hadviselés problémáinak elmélyült tanulmányozására. „Az okos hadnagy — mondja Zrínyi — mindeneknek okát keresi, ha böcsületet akar vallani, és legkisebb részét kell a szerencsére bízni. Kilenc része bizonyos legyen az ő feltett szándékának.” (184. o.) Harmadszor: a szerző segíteni akar az olvasónak abban, hogy Zrínyi sokszor ellentmondásos fejtegetését megérthesse. Zrínyi ugyanis sosem fogalmazta meg oly világosan a „szerencse” viszonylagosságát és kiküszöbölhetőségét, mint például Montecuccoli, aki azt mondta: „A szerencse az egységből és a jó rendből következik, az pedig a tudásból és a jó diszpozícióból. Ezek által vesszük ki a háborúban a szerencse kezéből a hatalmat és adjuk át az értelemnek.” (64. o.)

Ahhoz, hogy Zrínyi útmutatásai a taktika kérdéseiben még nem kiforrottak és rendszerezettek, Perjés Géza két megjegyzést fűz. Éspedig: „Bizonyos alapfogalmak, melyek a nyugati közhasználatú művekben, mint természetes, magyarázatra nem szoruló fogalmak szerepelnek, ismeretlenek a magyar hadviselésben... Mindezeket Zrínyi nem ismerhette teljes részletességgel... és sokkal igényesebb, semmint pusztá másolással megelégedjék”; „A taktikai részek megírásánál a másik nehézség abban rejlett, hogy a rendelkezésre álló művek már meglehetősen elavultak... Nem tehette, hogy ezeket vegye alapul.” (87. o.) Lehetséges azonban még egy, harmadik következtetés, s talán ezzel kerülünk legközelebb az igazsághoz. Nem valószínű, hogy Zrínyi nem kereste és találta volna meg annak lehetőségét és módját, hogy megismerje a nyugati hadseregek taktikáját és a már elavult művekben is fellelhető racionális magot felhasználva mindenre kiterjedően kifejtsen s rendszerbe foglalja taktikai útmutatásait, — ha már létezik „az a” hadsereg, amely azokat fel is használja. De „az a”, állandó, magyar nemzeti hadsereg még nem létezett, azt előbb fel kellett állítani. Logikus, hogy Zrínyi először az állandó, nemzeti hadsereg megteremtéséért vívott szívós harcot.

A „Tábori kis tractát”-hoz írt bevezetőben Perjés Géza ismerteti Zrínyi hadseregszervezési elveit, beszél a hadsereg Zrínyi-képzelte anyagi ellátásáról, annak rendszeréről, normáiról, a szállításról, s végül a szállástáborról. Több kérdésben vitatkozik a századforduló ismert hadtörténészével, Rónai Horváth Jenővel, aki például „Zrínyinek tulajdonítja a hadművelési egységek (hadosztály, hadtest) [!] feltalálását és a »megosztva menetelni, egyesítve támadni« elv felismerését is.” (99. o.) (R.

Horváth Jenő hadtörténetírói munkásságának értékelését egyébként lásd a „Kütfők és irodalom” részben.)

Ugyancsak Perjés Géza ismerteti Zrínyi „Vitéz hadnagy” c. művét is. A mű jelentőségét három pontban foglalja össze: a) „bepillantást enged Zrínyi tudományos munkájának »műhelytitkaiba«”, b) „hű képet ad Zrínyi széleskörű érdeklődéséről”, c) s e' munkában „zárul le több olyan kérdés, amely Zrínyi érdeklődésének előterében állott”: a háború filozófiája, lélektana és stratégiája. E fő problémák közül kiemeli a másodikat (mivel „a katona-lélektan, éppen, mert a kor hadtudományában alig-alig esik szó róla, különlegesség-számba megy, és Zrínyi sajátos egyéni érdeklődésére mutat” — 134. o.), leírja történetét, utal a tudományos alapokra helyezett katonai pszichológiai jelentőségére és tárgyára, majd elmondja, hogy miként látta Zrínyi a félelem leküzdésének s a bátorságra való nevelés módszereit, eszközeit. Persze lehetne vitaközi azon, hogy az említett fő tárgykörök mennyiben lehetnének tudományos alapjai a szocialista-néphadseregekben folyó pszichológiai munkának, hangsúlyozása azonban mindenesetre fontos, mert a modern háborúk különösen szilárd jellemű, rettenthetetlen és öntevékeny harcosokat, parancsnokokat követelnek, s a szocialista hadseregekben legfőbb érték az ember.

Hogy Zrínyi politikailag is, katonailag is nemzete vezetésére volt hivatott, kitűnik a „Mátyás király életéről való elmélkedések”-ből is, amelyben példaképére, Mátyásra emlékezve és hivatkozva fejt ki nézeteit az önálló, központosított nemzeti királyság megteremtésének szükségességéről és hasznosságáról, mintegy szemléltetve, hogy a hadsereg legfelsőbb vezetőinek — történelmi időkben és háborús konfliktusok idején különösen — tisztán kell látniuk az országot érintő bel- és külpolitikai kérdésekben. (A Mátyás-tanulmány „bár főként nem hadművelési és hadseregszervezési problémákkal foglalkozik... mégis szorosan kapcsolódik hadtudományi munkáinak sorához” — 304. o., Rohonyi Gábor.) S hogy Zrínyi stratégiai szinten tudta tanulmányozni a hadsereg és a háború bonyolult problémáit, azt politikai koncepciói széles horizontiának és magasfokú műveltségének köszönhetette.

Zrínyi politikai és katonai programjának gyökere: mérhetetlen törökellenességéből fakadó lángolóan szenvedélyes hazafisága volt. A nemzet és a hadsereg valamennyi problémáját a törökök elleni felszabadító háború szemszögéből vett értelmének éles bonckése alá. Követelte, hogy a barbár hódoltság megszüntetését valóban a nemzet szabadsága kövesse. Hirdette, hogy a nemzet csakis saját erejére támaszkodva vívhatja ki teljes függetlenségét. Megpendíti e gondolatot már a Mátyás-tanulmányban, legszembélyesebben azonban csak „Az török áfium ellen való orvosság” c. kiáltványában fejt ki, amelybe belesűrítette hadseregszervezési, kiképzési és harcászati-hadművelési elveit is.

Napjainkban — hogy hazánk a szocializmust építő országok testvéri közösségének tagja, s alig múlik el nap, hogy valamilyen formában ne éreznénk a baráti népek önzetlen segítségét — kissé talán nehéz elkép-

zelní Zrínyi Magyarországnak »magárahagyatottságát«. Vagy csak Zrínyi látta oly kedvezőtlennek Magyarország más európai országhoz és szomszédaihoz való viszonyát? Bizonyosat nem lehet tudni róla. „Talán nem is túl reális, nem is elég körültekintően, de érveinek láncolatába szigorúan beleillesztve teszi félre a lengyel, német, olasz, spanyol, francia, orosz és angol segítség lehetőségét. Tekinthejtük ezt retorikai fogásnak is... hogy annál határozottabban bizonyíthassa saját erőink tömörítésének fontosságát.” (363. o., Tóth Gyula.) Legvalószínűbb, hogy erről lehetett szó, mert Zrínyi mondanivalójának lényege: a Habsburgok segítsége nem kell („hogy az a mi nehézségünk nélkül létszen, hogy az ha nyér mit, magának ne akarja tartani azt... alig hihetem” — 376. o.), más népek támogatására pedig, mint a felszabadító harc kizárólagosságára számítani nem okos dolog. „Ne adja isten azt, hogy az én pennám az idegen nemzeteknek akármelyikéről is igyekezzék gyalázatokat írnia: ... mert tudom minden nemzetnek maga dicsőségét elegendőképpen mindennapos históriákkal is bizonyítani. De mi magyarok ne tegyünk fundamentumot senki vitéségében.” (379. o.) Zrínyi érveléseiben az »idegen«-ekre való hivatkozás nem egyértelmű a más népek elleni gyűlölködéssei, de sajátos szembefordulást jelent a Habsburgokkal, s azokkal, akik csakis a birodalom tagjaként tudták elképzelni Magyarországot boldogulását. (309. o.) S ez a lényeg.

Rendkívül tanulságos az a mód, ahogyan Zrínyi nézeteit kifejti, magyarázza és kijelentéseit bizonyítja. Elvileg abból indul ki, hogy a történelem ismétlődik s a »ma«- jelenségei »tegnap«- előfordultak már. Művei éppen ezért valóságos kincsesházai a magyar és a római történelemnek, hadtörténelemnek. „Imé, ti vitéséggel tündöklő dicsős magyarok, a ti világ fogytáig jó hírrel megmaradandó cselekedeteket mind általolvastam, azokbul mind tanultam, mind megbátorodtam; okot adtak azok énnékem, hogy rómaiak vitéségét is szemléljem, mind ezekre oztán magam emlékezetiért ezt a kis könyvecskét írtam.” (96. o.) Viszont azt is nagyon jól tudja Zrínyi, hogy a történelem, a hadtörténelem ismétlődő jelenségek sosem azonosak, csupán bizonyos közös jegyekben hasonlítanak egymáshoz. „Nem találtaik soha is két személy mindenben egymáshoz hasonló, nem két nap teljességgel egymással egyező... Nincs egy dolog is a hadakozásban, kinek két szüne ne légyen” -- mondja a „Vitéz hadnagy” első discursusában. (159. o.) Határtalan tudásszomja hajszolja, úzi előre őt az emberi elme tökéletesbítésének mesgyéjén, az ismeretlen megismerése felé. Vallja, hogy a tanulás révén, a hadtörténelem tanulmányozása közben nagyon sok olyan hasznos tapasztalatra tehet szert az ember, melynek adóját őseink, barátaink vagy éppen ellenségeink már egyszer megfizették annak idején. „Az emberi elme mind vízei mesterségre, mind más dologra sehonnan annyi segítséget nem vészen, mint a tanulásbul és a história-olvasásból.” (160. o.) Ajánljuk tehát ezt a könyvet elsősorban néphadseregünk valamennyi tisztjének, különösen azoknak, akik behatóan foglalkoznak a hadtörténelemmel, a hadtudománnyal.

B. J.